

van
JONG
tot
OUD

zorgen voor elkaar

onderzoek naar de stedelijke buurt als een levensloopbestendige leefomgeving gericht
op ouderen en intergenerationeel contact

onderzoeksverslag master TU Delft

Marleen Delfos

INTERGENERATIONALITEIT
interactie tussen mensen van verschillende generaties

onderzoeksverslag Master Architectuur TU Delft
november 2017
ExploreLab

auteur: Marleen Joanne Delfos
docent: Luc Willekens

ABSTRACT

Towards 2030, the amount of single households of 65 years and older will double to 40 percent. Due to changes in the political environment elderly can only move to a nursing home if the demand of care is high enough. Consequently, there will be a bigger group of elderly that needs to live longer independently in their urban neighborhood. In the current urban structure, there is still a lot to improve and develop to make the neighborhood a place for all generations, where people can live their whole life. As the physical range of activities and social network of elderly are becoming smaller over the years, they often experience feelings of loneliness. They will become more dependent on the availability of informal care in their near social network. The stimulation of contact with other people and especially other generations could increase the social network of the elderly.

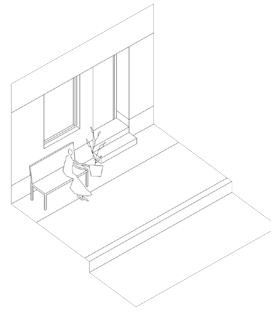
This leads to the main question of this research; *what architectonic elements enhance contact among elderly and between elderly and other generations in an neighborhood in the city of Rotterdam?*

Literature research will frame the subject and will focus on the more general information about public space in cities. The conclusions of the observations, interviews and best practices will generate a library of architectonic elements that can enhance contact between elderly and other generations, from the urban to the interior scale. One of the important notions in the conclusion is that elderly should always have (the feeling of) freedom of choice; they need to be able to decide for themselves if they want to interact with others. It's impossible to force this, but as architects we can design to activate and stimulate this. Providing motive to talk to each other, as well as enough space to sit or stand are already examples. With enough activities near and around their house, elderly will have motive to go outside as much as possible. The functions within the living environment of elderly need to be about participation and sharing. The borders between private, semi-public and public should be carefully designed and as gradual as possible. Taken these aspects into account, it will be more likely that elderly and other residents will meet and get to know each other, which could result into a mutual relationship.

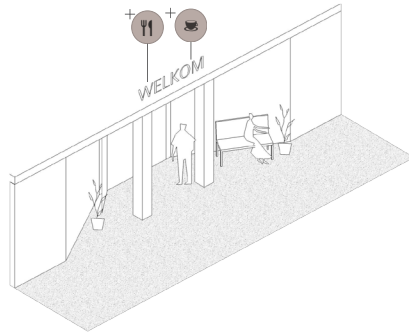
Keywords: belonging, community study, elderly, care, loneliness, social cohesion, social relation, physical relation, intergenerationality, urban neighborhood

literatuurstudie

observaties

interviews

best practices

INHOUDSOPGAVE

INTRODUCTIE probleem, relevantie	6
AFBAKENING ONDERZOEK onderzoeksvraag, hypothese, methode	8
1. LITERATUURSTUDIE 1.1 de stads-ouderen 1.2 de habitat van de stads-oudere 1.3 stedenbouwkundige middelen 1.4 architectonische middelen	10
2. OBSERVATIES plekken van samenkomst in een Rotterdamse wijk 2.1 Heemraadsplein 2.2 Woonzorgcentrum Delfshaven 2.3 Buurtcentrum Post West	34
3. INTERVIEWS in gesprek met... 3.1 Peter Luthi, het Millinx Parkhuis 3.2 Meintje Delisse, Het Nieuwe Bartholomeus Gasthui 3.3 Maarten Kop, het Gasthuis van Welzijn 3.4 Corrie Kreuk, De Leeszaal	44
4. BEST PRACTICES 4.1 Siedlung Frieden, Zurich 4.2 Sociaal centrum voor de ouderen, Aarschot 4.3 Pensioenhuys, Frankfurt am Main	56
CONCLUSIE & DISCUSSIE	72
REFERENTIES	78
BIJLAGEN	82

INTRODUCTIE

Ons zorg systeem en de manier waarop we onze zorg organiseren heeft een sterke relatie met trends in onze maatschappij. Onze huidige maatschappij is gebaseerd op een individueel principe en de meeste huishoudens bestaan uit één persoon. In Nederland wonen de meeste mensen in steden en de populatie in deze steden zal door vergrijzing de komende jaren sterk veranderen. Niet alleen wordt de groep ouderen groter, ook de levensverwachting stijgt waardoor de ouderen steeds ouder worden. In 2030 is de verwachting dat 40 procent van de eenpersoonshuishoudens in Nederland 65 jaar of ouder zal zijn¹. In figuur 1.1 is het aantal alleenstaanden naar leeftijd te zien. Te zien is dat de groep oudere ouderen, van 75 jaar en ouder, naar verwachting sterk zal stijgen de komende 40 jaar.

1. Van Duin, Stoeldraijer, Van Roon, & Harmsen, 2016

De afgelopen vijftientig jaar heeft de regering ervoor gezorgd dat zoveel mogelijk kwetsbare groepen, waaronder de ouderen, vanuit de instellingen weer in een 'normale' buurt kwamen te wonen. De reden hiervoor had te maken met het idee dat iedereen autonoom moest zijn en zelf zo lang mogelijk regie moest hebben over zijn eigen leven. Ook de wensen van de ouderen zijn in de loop der jaren zijn veranderd. Uit onderzoek blijkt dat ouderen het liefst zo lang mogelijk thuis willen blijven wonen². Dit betekent niet alleen dat vele woningen zullen moeten worden aangepast, ook de publieke ruimte in de buurt zal een grotere rol gaan spelen in het leven van de oudere. Zij zullen deze ruimte immers langer gebruiken. Door de vergrijzing komt er een verschuiving in het gebruik van de openbare ruimte. Voor ouderen kan de kwaliteit van de openbare ruimte in hun buurt het verschil uitmaken tussen thuis kunnen blijven wonen of moeten verhuizen naar een zorginstelling. Hierdoor is het belang van de oudere ten opzichte van de jongere buurtbewoners voor een op hen ingerichte openbare ruimte groter.

2. Doekhie, de Veer, Rademakers, Schellevis, & Francke, 2014

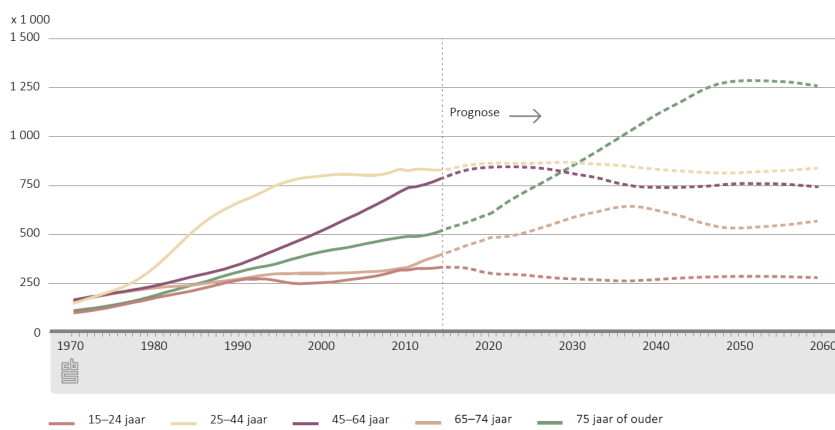
De vergrijzing tezamen met de verandering in ons zorgsysteem vragen er dus om, de buurten in de Nederlandse steden en de organisatie van deze buurten te heroverwegen. Verantwoordelijkheden in de zorg zijn verschoven van de staat naar private organisaties. Aangezien ouderen alleen naar een verzorgingshuis mogen verhuizen als de zorgvraag hoog genoeg is, worden informele zorgnetwerken (weer) van groot belang. In onze participatiesamenleving wordt zorg een gemeenschappelijke taak voor iedereen. Sociale relaties in de buurt spelen een grote rol in het leven van ouderen. Het welzijn van ouderen wordt sterk beïnvloed door de kwaliteit van de buurt, sociale cohesie en een gevoel van je thuis voelen. Het verbeteren van deze drie punten vermindert de kwetsbaarheid en versterkt de zelfredzaamheid van ouderen³.

3. Cramm & Nieboer, 2013

Veel van de alleenstaande ouderen geeft aan **gevoelens van eenzaamheid** te hebben². Een manier om deze eenzaamheid te verminderen is door **sociale interactie** met anderen. Onderzoek heeft aangetoond dat hoe meer tijd mensen buiten spenderen, hoe vaker men anderen ontmoet en hoe vaker men met anderen in gesprek raakt. De sociale interacties kunnen we volgens *Jan Gehl* door middel van een goed ontworpen publieke ruimte

stimuleren⁴. Het gaat daarbij niet alleen om het ontmoeten van andere ouderen, ook om het contact met andere generaties. Voor architecten is het van belang zowel de fysieke als de sociale connecties die ouderen met hun buurt hebben te onderzoeken en te vertalen in architectonische kenmerken, om daarmee een faciliterende rol te kunnen vervullen voor de ouderen van de toekomst.

4. Gehl, 2011, p.13

Figuur 1.1
Bevolkingsprognose
alleenstaanden per leeftijd
(Van Duin, Stoeldraijer, Van
Roon, & Harmsen, 2016,
p. 18)

Figuur 1.2
Ouderen en het gebruik
van de openbare ruimte

AFBAKENING ONDERZOEK

ONDERZOEKSVRAGEN

Het onderzoek in deze scriptie zal zich richten op de zelfstandig wonende oudere. Hoe kunnen we deze oudere betrokken houden bij ons stadsnetwerk en hoe kunnen we voorkomen dat zij het contact met de maatschappij verliezen? De hoofdvraag van dit onderzoek zal zijn,

Welke architectonische elementen bevorderen het contact tussen ouderen onderling en andere generaties in de stad (/in de buurt)?

Hierbij zal het gaan om zowel het fysieke contact als het sociale contact.

Om tot beantwoording van de hoofdvraag te komen worden de volgende deelvragen gesteld:

1. *Wie zijn de 'stads-ouderen' en wat zijn hun problemen en behoeften?*
2. *Hoe functioneert de publieke ruimte van de buurt als ontmoetingsplek tussen ouderen en buurtbewoners?*
3. *Hoe is de overgang tussen privé ruimten en deze publieke ontmoetingsplekken?*

HYPOTHESE

Voor het sociale contact is het belangrijk dat de ouderen niet alleen contact hebben onderling, maar ook betrokken blijven bij de jongere generaties. Ouderen kunnen veel baat ondervinden bij contact met hun buurt- en wijkgenoten. Door hun kleinere actieradius vinden de meeste activiteiten van ouderen plaats in hun eigen buurt. Naast deze fysieke omstandigheden verandert ook hun sociale netwerk. Dit wordt steeds kleiner door het overlijden van familie en vrienden. Sterke netwerken in de buurt zullen ervoor zorgen dat ouderen om hulp kunnen vragen en hierdoor langer zelfstandig thuis kunnen blijven wonen. Het **blijven ontmoeten** van mensen is naar verwachting dan ook van belang voor de zelfredzaamheid en ter voorkoming van gevoelens van eenzaamheid van ouderen. Dit zal naar verwachting alleen mogelijk zijn als in gebouwen en wijken een verscheidenheid aan functies wordt aangeboden, ingespeeld op de behoeften van de *nieuwe generatie* ouderen. Waar de verzorgingshuizen nu voornamelijk gericht zijn op zorg, kan het toevoegen van een café of restaurant in dit geval al veel betekenen voor de levendigheid van het complex en meedoen in het netwerk van de buurt. Op kleinere schaal is de verwachting dat ook de fysieke kenmerken van het gebouw ervoor kunnen zorgen dat het contact tussen ouderen en hun omgeving wordt versterkt. Een gevarieerde gevel met **nissen** en **zitplekken** zal zorgen voor meer rust- en contactmomenten, belangrijk voor ouderen en hun routes. Ook de **toegankelijkheid** van het gebouw in het bouwblok en de ligging in de buurt spelen naar verwachting een rol in het bevorderen van contact.

METHODES

De methodes die tot beantwoording van de onderzoeksvraag zullen leiden:

- **literatuurstudie**, waarbij verschillende *begrippen* zullen worden gevormd
- **observaties** op verschillende locaties in een stedelijke omgeving,
- **interviews** met architecten en zorgprofessionals over hun bevindingen en
- vergelijking van **best practices**

In de **literatuurstudie** zal allereerst worden ingegaan op het begrip ouderen. Omdat het specifiek gaat over ouderen in steden zal een definitie worden gevormd voor de '**stadsoudere**'. Wie zijn deze ouderen, wat zijn hun problemen en wat weten we van hun tijdsbesteding? Welke activiteiten of voorzieningen zorgen ervoor dat zij naar buiten gaan? Om een beeld te krijgen van de stedelijke leefomgeving zullen allereerst de **ruimtelijke begrippen** van prive, semi-prive/ parochiaal en publieke ruimten worden besproken. Als mens verplaatsen we ons immers gedurende de dag tussen deze domeinen. Vervolgens zullen theorieën van verschillende sociologen en architecten worden aangehaald om de termen sociale ruimten en tussenruimten uit te leggen. Na de stedelijke leefomgeving zal verder in worden gegaan op de architectonische schaal, in de vorm van het gebouw en het interieur.

In het tweede gedeelte van dit onderzoek zal een buurt in Rotterdam worden geanalyseerd. De verschillende kenmerken van bebouwing en faciliteiten zullen in kaart worden gebracht. Aan de hand van deze faciliteiten zal **empirisch onderzoek** worden gedaan. De belangrijkste vraag zal zijn, hoe functioneert de publieke ruimte van de buurt als ontmoetingsplek tussen ouderen en buurtbewoners? Door **observaties** en gesprekken zullen hier verschillende plekken uitkomen waar architectonische elementen aan gekoppeld zijn of kunnen worden.

De **interviews** met architecten en een zorgprofessional zullen tevens leiden tot architectonische elementen. De manier waarop er in het Bartholomeus Gasthuis een connectie is gemaakt met de buurt zal bekeken worden. Ook zullen uit de **analyse van bestaande gebouwen** concluderende elementen worden beschreven. In de conclusie zullen de architectonische elementen uit de literatuur worden vergeleken met die uit de observaties, interviews en best practices.

Waarbij het onderzoek gericht is op ouderen en contact met hun omgeving zal het *ontwerp* in het verlengde liggen van het onderzoek en gericht zijn op de architectonische uitwerking van deze uitkomsten.

De architectonische elementen die het contact kunnen bevorderen worden dan ook geïntegreerd in het ontwerpvoorstel. Het ontwerpvoorstel zal gaan over het integreren van welzijn en zorg functies in het publieke domein van de stad. Hierbij zal het idee van een buurthuis centraal staan; *een huis voor de zorg*.